

1985-ben a vállalat felújította a kopasztó- és a zsigerező üzem gépparkját. Legjelentősebb ezek közül a zsigerezőgép, amely több összehangolt részműveletet tud végrehajtani, mint az előző. (45. sz. kép.)

A libadaraboló teremből egy részt leválasztottak a hétvégi csirke gyártása és az exportpulykamell-szeletelés céljára.

1949-től 1975-ig az udvar jellegzetes képéhez tartozott a széntároló és az összegyűjtött salak. A baromfi-feldolgozás gépesítésének szerves részét alkották a gőzkazánok, amelyeknek naponta sok tüzelőanyagra, olykor egy vagon szénre is szükségük volt.

A baromfi-feldolgozó üzem termelésének emelkedését nyomon követhetjük az évenként felhasznált villamosenergia, a szén, majd a földgáz mennyiségéből.

Év	Vill. energia kWó	Szénmennyiség tonnában	*Gázfelhaszn. m ³ -ben
1955	628 000	nincs adat	
1958	1 077 000	822	
1966	2 015 000	2 556	
1970	3 184 000	3 590	
1971	3 736 000	2 854	584 000
1972	3 775 000	1 644	1 353 000
1975	5 194 000	1 075	1 724 000
1976	5 253 000	—	2 302 000
1983	6 335 000	—	2 335 000
1984	6 504 000	—	2 364 000

1971-ben a szénfelhasználás csökkent, mert a nagytelepen üzembe helyezték a gázkazánokat, 1975-ben a konzervüzem is a gáztüzelésre tért át.⁶⁵

4. A piacok

a) Szedők, kofák

Az orosházi baromfipiac első kereskedői még maguk vásárolták meg az árut, de 1880-tól kezdve a nagy tételben szállító exportkereskedők már *szedőket-kofákat* alkalmaztak, akik segítettek a baromfi beszerzésében. Amikor a helyi piac így sem elégítette ki a megrendeléseiket, a kereskedők üzleti körükbe kapcsolták a szomszédos községeket, és azok piacain hetente egyszer megjelentek, vagy megbízottaikat küldték ki. E saját kocsijukkal utazó megbízottukat *kocsizó kofának* hívták.

Egy ilyen kocsizó kofa volt a múlt század 90-es éveiben Mislai Pál, pusztaföldvári lakos (Orosházától 11 km-re), aki éveken át minden pénteken hajnalban elindult lovas kocsijával hazulról, és vasárnap délután ért vissza. Körútja során 3 község piacán is vásárolt. Az ottani kofáktól tojást és baromfit vett át,

majd az utolsó piacon megbízójának, egy orosházi kereskedőnek adta át áruját. Amit hét elején a lakásán vásárolt, azt csütörtökön hajnalban az orosházi piacra szállította be.

Horváth János megemlíti, hogy édesanyja, aki szintén kocsizó kofa volt a múlt század végén, az aprójószág szállítását még löcsös kocsival végezte, mégpedig úgy, hogy a két vendégoldal felerősítése után a kocsi tetejére mindkét oldalon 3—3 vesszőből font kosarat helyezett el. Ezek a kasok a csibenevelésnél még ma is használatos borítókhhoz voltak hasonlóak. E vesszőkosár alja, valamint az oldalak alsó része mintegy 15 cm magasságig sűrű szövésű volt, az oldalak pedig hézagosak, levegősek, felül ajtóval ellátva. Átmérője alul kb. 1,5 m, és 60—70 db csirkét rakhattak bele. (46. sz. kép.) Ezeket a kosarakat Dunaföldváron, Csanyteleken és Tiszaalpáron készítették, és onnan hozták ide.

G. Szabó Lajos, aki Orosházán 1884-ben született, elmondta, hogy édesanyja 1882—1918-ig volt *szedő*. Iparigazolványában „baromfiakusz”-ként szerepelt. Kisiskolás korában minden vasárnap és csütörtöki napon az édesanyja magával vitte őt a piacra, hogy a felvásárolt aprójószágra vigyázzon, amíg azt a nagykereskedőnek át nem adják. Ezért minden csütörtökön hiányzott a délelőtti tanításról.

Felvásárlóhelyük a jelenlegi Partizán mozi előtti téren volt, mintegy 4x4 méteres területen. (21. sz. kép.) A nagykereskedők felvásárlóhelye abban különbözött az övéktől, hogy annak szélén élibe rakott ketrecek voltak felállítva. A gyöngyösfelhozatal (adatközlési időhöz) a hatvanas évekhez képest akkoriban még kevés volt, s a kisebb baromfit párjával vették. A tenyésztőkkel az üzletet általában úgy bonyolították le, hogy a kofa kézbe vette az állatokat, megbecsülte a súlyukat, beígérte az első árat, amit azután rendszerint alkudozás követett. (47. sz. kép.)

Édesanyja már húzós mérleggel mérte az állatokat, s a tenyésztők közül sokan ezt megnyugtatónak tartották. A megvásárolt baromfit szárnyuknál, vagy lábuknál fogva megkötözve a földre helyezték le sorban. Nyári és őszi hónapokban annyi volt a jószágjuk, hogy a felvásárlóhely megtelt velük. A kofák között akkor még nem volt olyan harc az áru megszerzéséért, mint a későbbi időben, bár emlékezik egy-két szócsatára, amelynek rendszeres szereplője a barna bőrű Kiss Ferenc volt, akit piaci nevéen cigány Ferkónak hívtak.

Édesanyja takarékos asszony volt, többet keresett, mint édesapja, aki a községházán írnok, majd nádkereskedő volt. Keresetéből 1913-ban mintegy 20 hold földet vettek a Károlyi-birtokból.

Az idők során a szedőhálózat igen változatossá és kiterjedtté vált. Minden községnek volt egy, vagy több szedője, akik nem csak a piacokon, de egész héten otthonukban is vásároltak. Voltak kizárólag *piacos kofák* vagy *karos kofák*, akik csak a piac ideje alatt vették a baromfit. Ők még a szomszédos községek piacaira is elmentek a kereskedővel.

A szedők közül egyesek a nagykereskedő „pénzével dolgoztak”, és a piac végén neki adták át a megvásárolt baromfit, amiért jutalékot, szedőpénzt kaptak. Mások saját pénzükhöz vették az aprójószágot, és amelyik nagykereskedő többet adott érte, annak továbbították.

Az 1930-as években a piaci konkurrencia növekedésével, valamint azzal, hogy a családtagok közül mind többen álltak be a kofasorba, az áru beszerzése nehezebbé vált. Csökkentette a kofák keresetét még az a szokás is, amit egyes nagykereskedők vezettek be, hogy t. i. azoknak a tenyésztőknek, akik minden alkalommal nekik adták el árujukat a baromfi árához a szedőpénzt is hozzászámolták. Mindez nehezítette a kofák árubeszerzését, s azért a piacon a kofák egy része nem a legjobb emberi tulajdonságáról volt ismeretes.

Általában a baromfi-kereskedők és a kofák jellegzetes alakjai voltak a piacnak. Elsősorban nagy emberismerettel rendelkeztek, igyekeztek is név szerint szólítani mindenkit. Nagy rábeszélő képességük volt. Bizonygatták, hogy a piacon senki sem ad náluk magasabb árat, továbbá, hogy ők mindig pontosan szoktak mérni, és hogy nekik máskor is szükségük van az eladókra. Tudták, hogy kinél kell dicsérni az árut, hogy az milyen jó, sőt, hogy máskor is milyen jó volt. Másoknál esküdöztek égre-földre, hogy ezen a mai piacon semmi hasznuk nincs. Ha az eladó tovább akarta az áruját vinni, akkor meg a másik kofáról volt megjegyzésük, hogy az ilyen-olyan, hogy annál vigyázni kell a mérésre stb.

A tenyésztőknek meg is volt a tapasztalatuk, hogy minden kofára vigyázni kell a mérésnél. Emlegették, hogy volt piacos, aki kifúrt súllyal mért. A másiknak meg olyan volt a mérlege, hogy csak néhány kilóval egyenlítődt ki. Egyesek a serpenyőben lévő súlyok leolvasásához hívták az eladót, miközben társuk lábával kissé megemelte a mért árut. Sok mindent megtettek a nagyobb haszon érdekében. Az egyik kereskedő így jellemezte foglalkozását: „A kofa szakma ronda, de jó pénzt lehet vele keresni”.

A piaci mérlegeléssel sok baj lehetett, erre utal az egyik 1903. évi képviselőtestületi jegyzőkönyv is. A hízott libákat átadó lakosok kérelmére a község libamázsát állított föl a libapiacon. A libák darabjáért 1 fillért kellett fizetni a mérlegeléskor.⁶⁶

A kofák piaci tevékenysége nem zárult le az áru megvételével. Az olcsón vásárolt, *gyenge minőségű*, vagy beteg baromfit jó áruként próbálták a nagykereskedőnek átadni, *beszterolni*. Mérlegelésnél a csirkével együtt az 1 vagy 2 kilóst is bemérték úgy, hogy a súlyt az állatok szárnya alá rejtették. Az megtermészetes dolog volt, hogy a libákat és pulykákat vízzel *meztölcséreztek*. A kisebb testű fél litert, a nagyobb testű közel egy litert is felvett a begyébe. Ezt az egész műveletet a legnagyobb lelki nyugalommal végezték, mondván, hogy erre az olaszok tanították meg őket. Állítólag, amikor a spanyol megbízott az olaszok telepén vette át az árut, az olaszok is meztölték a jószágot. Természetesen a nagykereskedőt sem kellett féltetni az átvételnél. Ők meg a mérleg serpenyője alá csúsztattak be egy-egy vasdarabot.

A kofák a piacon sokszor kerültek szócsatába egymással, ilyenkor kiteregettek egymás szennyesét, de mindez csak a piac végéig tartott, utána együtt poharaztak. Többségükben szerették az italt, ha jó volt a kereset, annak egy részét leengedték a garaton. Általában nem gyűjtögettek, de talán éppen ezért is adott részükre megbízást a nagykereskedő. Ezekről nem kellett félniük, hogy bizonyos tőke összegyűjtése után ők is nagyobb vállalkozásokba kezdenek.

A hangoskodó kofaasszonyokat a nép tréfásan „kevés beszédű asszonyoknak” és „csöndes asszonyoknak” is nevezte.

A kofafoglalkozás általában öröklődött a családban. Új szedők ritkán maradtak meg a piacon, ezeket „nyelvük végére” vették, és ha azokban volt némi önérzet, inkább felhagytak ezzel a kenyérkeresettel. A kofaszakmához tartozott az is, hogy a kézbe vett baromfi súlyát jól megbecsüljék. Általában pontos súlymeghatározó képességük fejlődött ki, s 5 dkg-os eltéréssel meghatározták a csirke súlyát. A több kg súlyú libát 10—20 dkg-os eltéréssel becsülték meg. Beteg, vagy beteggyanús állatokat kellő ismerettel (élénkség, izmok rugalmosságának hiánya, nagyobb hőmérséklet stb.) az egészségesek közül kiemelték, esetleg olcsóbban átvették.

A piacon mindenki ismerte a kofákat, a kötényük alatt, vagy csak a derékon átkötve ott volt a kétrészes *kofazseb*. Egyik felébe az aprópénzt, másikba pedig a papírpénzt tették.

Az államosítás során alakult „BARNEVÁL” eleinte a hagyományos piaci vásárlásokat végezte, fenntartotta a szedőhálózatot, de néhány év múlva a felvásárlást fokozatosan a földművesszövetkezeteknek adta át. Így a szedők is a földművesszövetkezet irányítása alá kerültek. A Barneválnak az egyéniekkel megszűnt a közvetlen kapcsolata, viszont az állami gazdaságokkal és a mezőgazdasági termelőszövetkezetekkel éppen ez időben alakult ki.

b) Kiskereskedők

A piaci élet ismert szereplői voltak még a baromfi kiskereskedők is. Ezek közé tartoztak azok, akik saját pénzükön vásároltak, és árujukat a helyi nagykereskedőknek adták el, vagy saját maguk szállították azt Budapestre. Kiskereskedőnek számított az is, aki a pesti bizományos *pénzével dolgozott*, a megvásárolt baromfit megbízójának Budapestre vitte fel. Egyébként a kofa és a kiskereskedő között nem minden vonatkozásban lehet éles határvonalat húzni. Mindenesetre az elkülönítés fő ismérve az, hogy a kiskereskedő önállóan szállított Budapestre. Tehát valószínűleg nagyobb tőkével, több hitellel, jobb összeköttetéssel rendelkezett mint a kofa.

A múlt század végén az Orosházán letelepült ún. „libások” mellett Lichtensteinné Szabó Julcsa néni volt még ismert baromfikereskedő. Legnagyobb üzletét a 80-as években bonyolította le, amikor egy bécsi kereskedő megbízásából egy vagonnyi csirkét vásárolt és azt ő maga kísérte Bécsbe. Hat tagú családjából öten szedők lettek, egy pedig, Nativ Jánosné kereskedői szinten dolgozott. Ennek leánya Gábris Károlyné 1950-ig maradt a szakmában, s amíg dolgozhatott, nagy munkabírásúnak és élelmesnek tartották. Ennek ellenére vagyont nem gyűjtött, mert ő egy pesti közvetítőnek, bizományosnak dolgozott. A bizományos volt az, aki a vidéki kiskereskedőket összehozta a pesti boltossal és mindkettőnek hitelt adott. A bizományos csak a felvásárolandó áru mennyiségéről tájékoztatta, és a pesti áringadozások csak a felvásárló kiskereskedőt érintették. A forgalom 5%-a volt a bizományosé. Ha vesztesége volt a

felvásárlónak, a bizományos nem csökkentette a saját járandóságát. A nagyobb nyereségből viszont többet csipett le a szokásos 5%-os részesedésnél.

A kiskereskedők a csirke és a tyúk mellett leginkább a kövér libát vásárolták. Lakásukon levágták és megkopasztották. A kopasztásnál esetenként 10—15 asszonyt is foglalkoztattak. Régebben a baromfit hideg vízzel hűtötték, kosarakba jég közé rakták, s úgy szállították. A 30-as évektől kezdve a megkopasztott libákat betonmedencékben jéggel és hideg vízzel hűtötték. Majd papírba csomagolták, zsákba tették és vasúton darabárúként adták fel. Reggel 5 órakor már Budapesten voltak vele. Régebben a Klauzál térre, a 40-es évektől kezdve a Nagyvásárcsarnokba vitték fel a bizományosnak.

A kiskereskedők üzlete függött a helyi exportőröktől is. Előfordult, hogy egy-egy alkalommal 2—3 autónyi kövér libát vittek fel a pesti piacra, hogy letörjék az árakat. Ez rendszerint sikerült is. „Lelanyhult a piac”, esetleg „le is fulladt a piac”. A kiskereskedő az áruját csak áron alul értékesíthette, vagy ott maradt eladatlan. A veszteség és a pesti piac telítettsége miatt a következő napokon már nem vásároltak, így az exportőrök konkurrenciája nélkül olcsón vehették a libákat.

A pesti bizományosok részére szállítottak még Kiss Ferenc, Horváth László és Gaál Antalné. Ez utóbbi időnként már 25—30 q libát is vásárolt egy-egy piaci napon. A kiskereskedők sokat utaztak Budapestre, valamint a környék falvaiba, egyik piacról a másikra, éjszaka és nappal mindig úton voltak. Jövedelmük csak akkor növekedett, amikor a háború után néhány évig a saját pénzüikkel vásároltak. A háború után megkezdett tojáspiacot kézben tartották még akkor is, amikor a nagyobb cégek 1945-ben újra megjelentek és vásárolni kezdtek. Sőt még az államosítás után a Baromfiértékesítő Nemzeti Vállalatnak is jelentékeny versenytársai maradtak. Évek teltek el, sok rendezet látott napvilágot, amíg az állami vállalat teljesen átvehette a felvásárlást a piacokon.

Kereskedőnek tartották még Cseh Györgyöt, Jávorcsik Sándort, Laki Istvánt, Szilasi Mihályt, Halustyik Jánost és Szász Jánosnét, de ezek Pestre nem szállítottak, árujukat a nagykereskedőnek adták át.

c) Nagykereskedők

A piaci életben a nagykereskedőknek, más néven exportőröknek volt legnagyobb szerepük, ők irányították a piaci árakat. Ha egy kereskedőnek előnyös külföldi szállításai voltak, akkor ő drágábban vette a baromfit, hogy legyen elegendő áruja. Ilyenkor még a szomszédos exportőrök városaiba, községeibe is elmentek, de ugyanez történt fordítva, azok is jöttek Orosházára. (48. sz. kép.) Előfordult, hogy a kereskedők egymásra *licitáltak* csak azért, hogy a másikat ne legyen áruja. Néha annyira mentek, hogy igyekeztek a másikat tönkre is tenni. A szentesi Hartmann cég a 20-as évek közepén a piacon jelentkező új kereskedő miatt a pulykát a kialakult piaci árnál lényegesen magasabban vásárolta. Kiadta az utasítást szedőinek, hogy fizessenek jól a pulykáért. „A pénz nem számít, de azt a lengyel zsidót tönkre kell tenni”.

Nagy volt a konkurrenciaharc a Hartmann és az új Schneider cég között is. Erről az akkori újságok „Csirkés háború az Alföldön” címmel adtak tudósítást.

A kereskedők versenye kedvezett a tenyésztőknek, azonban a 30-as évek elején a piacon megjelenő exportőrök között megegyezés jött létre a felvásárolt áru %-os elosztása tekintetében. Ahogy ők mondták, „ezzel a minőséget és az árat tudták tartani”. Néhány év múlva a megegyezésben még tovább mentek, egymás között elosztották a területet, hogy a belső versenyt elkerüljék, és megállapították azokat az arányokat is, amelyekkel az egyes országok felé irányuló exportban részt vettek.

Az ilyen megállapodások ezután arra is vezethettek, és vezettek is, hogy a termelőktől igen minimális áron vásárolták a baromfit. A tenyésztők nem találták meg számításukat, kevesebb baromfit vittek a piacra. Ilyen esetekre utal a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara egyik évi jelentése.

Ebben a nagy versengésben a Pestre szállító kereskedők úgy tudtak áruhoz jutni, hogy már hajnalban 2—3 órakor, sokszor lámpafénynél megkezdtek a libák vásárlását. Ők *többet is adtak* a libákért, mint a nagykereskedők, de *a javát kiválogatták, májra mentek*, keresték a jól hizottakat.

Az akkori piaci életbe betekintést enged még az alábbi tréfás történet is. Horváth Jánosról mondják (akit valamikor kofa Jancsinak, mostanában már kofa Jani bácsinak neveznek), hogy a szarvasi piacon nagy mennyiségű, mintegy 40 db üres tojásos ládával jelent meg korán reggel. A piac megkezdése előtt fölényesen mondogatta, hogy komoly megbízása van, és nem számít az ár. A nagykereskedők nem akartak tojás nélkül hazamenni, ezért hosszas alkudozás után 200 pengő ellenében rábírták Horváthot, hogy hagyja el a piacot. Azután derült ki, hogy Horváth feszülő pénzes táskája nem pénzzel, hanem újságpapírral volt tele, és hogy a fuvart is csak ebből a pénzből tudta kifizetni.

A kereskedők az ország területén bárhol szabadon vásárolhattak. Ha nagyon *ment az áru*, akkor még a távoli piacokat is felkeresték. Az 1900-as évek elején az Arad megyei Tenkéről és Pankotáról is szállítottak Orosházára csirkéket. Ide sok aprópénzt vittek, mivel a lakosság csak az ércpénzt fogadta el. Az olaszok a bácskai Ó- és Újverbászon is jó piacot találtak és még Pancsováról is Orosházára küldték az árut. A pancsovai baromfi nagyrészt csempészáru volt, Szerbiából a Dunán keresztül szállították. Állítólag még a zajló Dunán életveszélyes körülmények között is hoztak baromfit, mégpedig 8—10 ketrecnyit egy-egy fordulóban. Szerbiában olcsóbb volt a jószág, azon felül a piac sem kedvelte a kisebb testű, gyengébb minőségű, sötét tollazatú, fekete lábú csirkéket. Ezeket Orosházán az itthoni nagytestűvel keverték össze, és szállították külföldre. Steinbergerék hivatalosan Szerbiából Mladenovácra és Velika Plana-ról vagontételekben küldték közvetlenül tovább külföldre, vagy hozták Orosházára a baromfit.

Még a 30-as években is elmentek távolabb, ha a közelben nem volt elegendő áru. 1937-ben a Klein és László cég Hajdú megyéből több ezer pulykát vagonokban szállított Orosházára. A vasútállomásra azután lábon hajtották őket a városon keresztül, s amerre mentek, a forgalmat leállították, mert az utcát egész szélességben elfoglalták.

1950-ben és 1951-ben még messzebbről, Egerből, Balassagyarmatról, sőt Zalaszentivánról is hoztak ide baromfit. Ezeket nem az áruhiány miatt szállították Orosházára, hanem azért, mert a közelebb levő üzemek nem győzték a feldolgozást. Az akkori szokás szerint a naptári év végére a begyűjtést sietteték. A begyűjtés szervezőit nem érdekelte a baromfi minősége, azzal sem törődtek, hogy a hideg időben történő szállítás során sok lesz az úti elhullás. A lényeg az volt, hogy papíron a tervet teljesítették.

A gazdasági élet rendezése óta ilyen kapkodó, nagy veszteséggel járó szállítások nincsenek. Minden üzem a maga felvásárlási körzetéből gyűjti össze áruját. Az Orosházi Baromfifeldolgozó Vállalat Békés megye déli, dél-nyugati területén lévő mezőgazdasági üzemekből, településekről vásárolja fel alapanyagait.

d) A feldolgozó üzem piacosai

A baromfi-nagykereskedő nemcsak megbízottakkal, hanem saját alkalmaztaival is vásárolt a piacokon. Ehhez a feladathoz a felvásárlókon kívül szükség volt még *fizetőkre*, kocsisokra, gépkocsivezetőkre, tojáscsomagolókra és rakodókra. Ezek feladatköre az évtized során sokat változott, de legszembe-tűnőbben az utolsó két évtizedben.

Orosházán 1823 óta van csütörtöki piac. A környékbeli nagyobb helységekkel (Vásárhely, Csaba stb.) még annak idején egyeztették a napokat. A nagyobb helyeken 100—150 éve változatlan a hetipiac napja, a kisebbek hozzájuk igazodtak.

A baromfikereskedőknek így minden napra megvolt a maguk hosszabb-rövidebb piaci útjuk. Általában még éjszakának idején indultak el. Hegyi Ádám, aki 1909-ben 22 éves korában kocsisként került a Bernardinelli-Öhlschläger céghez, úgy emlékszik vissza, hogy munkájuk nagyon fáradságos volt. Legtöbbször éjjel 2—3 órakor indultak a piacokra, de ő egy órával korábban ment be a telepre, hogy megetesse és megitassa a lovakat. Az indulás ideje a piac távolságától, az időjárástól és az utak állapotától függött, de függött egyes helyi szokásoktól is. A 30 km-nyire fekvő Kondoroson hajnalban kezdődött a piac. Ide még előző nap délután indultak, megháltak a csárdában, s hajnalban már a piacon voltak. Esős időben sáros útja olyan rossz volt, hogy az árut inkább vasúton küldték haza. Rossz időben más községekbe is sokszor csak kerülővel jutottak el. Nyáron a lapos, rugós kocsin 30—40 ketreccel indultak útnak. Télen löcsös kocsival járták a piacokat, de erre már csak 21 ketrec fért. Egy ketrecet a kocsiderékban helyeztek el, a keresztfára pedig 4 *magasan*, azaz négysorban, 5—5 ketrecet raktak. Az alsó sorban 2 ketrecet keresztben, 3-at meg hosszában tettek, s a következő sorban a sorrend változott, hogy egymást kössék a ketrecek. A kocsissal együtt ült az ülésen a *bevásárló*, míg a ketrecek tetején 2—3 asszony helyezkedett el. Ezeket *kísérőknek*, *csomagolóknak* vagy *rakodóknak* hívták. Többféle nevük volt, mert sokféle munkát végeztek.

Amikor a piacra értek, legelőször a ketrecek tetejéről a piacos mérleget vették le, majd a ketrecekkel *standjukat*, felvásárlóhelyüket rakták körül. Az-

után segítettek a tenyésztők kocsijáról a jószágot leszedni, mázsára rakták, majd a ketreceikbe eregették be. (49. sz. kép.) A tenyésztők kosarából *kiolvasták a tojásokat*, azaz kiszedték és megszámlálták. A piac végén rakodtak, s a ketreceket lekötözték.

A felvásárló mielőtt a baromfit lemérte, először azt nézte, hogy egészséges-e az állatok, majd a minőséget vizsgálta. A soványbaromfi tollát ujaival, vagy fűvással szétválasztotta, s ilyenkor a mellkas oldalán és a végbél környékén a bőralatti zsírlélerakódást vette szemügyre. Libáknál, kacsáknál a has és a szárnyak alatti zsírvastagságot nézte. Ha megfelelt, megalkudtak, bemérte az állatokat, az árát egy *blokkra* írta fel. A kocsis pedig, aki egyúttal *fizető* is volt, odaadta az árát. Ha a bevásárló „jó ember volt”, akkor a piac végén az ő számára is felírt egy pár csirkét. Télen a 20—30 km-es úton hideg volt a ketrecek tetején, az asszonyok beleültek nagykendőikbe, de még így is fáztak.

Mivel a kereskedők a piacokra sok pénzzel utaztak, érthető volt óvatosságuk, különösen ha az út sűrű bokrok mellett haladt. Steinberger János elmondta, hogy Kondoros felé haladva a nagybirtokosok földje mellett, körülbelül két kilométeres szakaszon mindig vágatva hajtottak. Útonállókról itt soha nem hallott, de úgy látszik, valami régi kereskedői óvatosság ezt parancsolta neki.

A baromfikereskedő üzleti nagyságát a lovak száma alapján is lemérték és számon is tartották. A Bernardinelli-Öhlschläger-Ungár cégnek 3 pár lova volt. Presserék és Steinbergerék egy-egy pár lóval jártak a piacokra, de — gyakran fuvarosokkal vitették haza árujukat.

Orosházán régebben a csütörtökön kívül vasárnap is tartottak piacot. Általában a vasárnapi piac volt a kisebb, de aratáskor és kukoricatöréskor, a nagy munkák idején több baromfit hoztak be mint a csütörtöki napon. 1935-ben eltörölték a vasárnapi piacozást, s helyette a hétfői napot jelölték ki.

A piaci napok változása mellett változott a piacok kezdete is. Az első világháború előtt hajnali 4 órára szállították ki a piacra a ketreceket és a tojásos ládákat. A 30-as években már korábban, 2—3 órára vitték ki. Bernardinelliéknél az volt a szokás, hogy a kocsis a ketrecek kivitele után a lovakat egy könnyű *féderes kocsiba* fogta át s ezzel szállította ki a tulajdonosokat és a bevásárlókat a piacra. Az orosházi piaci napokon mind a hat ló itthon maradt és ahogy vásárolták a baromfit, úgy szállították is be azokat a telepre. Legelőször a kövér állatokat és a pulykát vitték. Ezeket nem rakták ketrecbe, hanem csak megkötve a kocsin lévő szalmára tették. Majd utána a soványbaromfit, s végül az üres ketreceket és ládákat szállították haza. 11 órára vége lett a piacnak, ekkor a felvásárlók az irodába mentek, s ott elszámoltak.

Az akkori piacok jellegzetes képéhez tartozott a Steinberger és a Presser-cég két nagy esernyője, melyet esős időben a felvásárlási helyükön állítottak fel. Ezek gombaszerűen emelkedtek ki a sok ketrec és a piacozók fölé.

Bent a piactéren minden kereskedőnek megvolt a maga felvásárlóhelye. A mai Állami Gazdaságok boltjától a Vasboltig lévő részen vásároltak az orosházi kereskedők. Az Alföld Szálló melletti részen a vidékiek kaptak helyet és ugyanitt volt a gyalogpiac is.

A legrégebbi időben nemcsak a csirkét, de a libát is páronként vették. Kézben állapították meg azok hozzávetőleges súlyát, és megalkudtak az árára. Egy

ideig a húzós és a félkarú római mérleget használták, majd az utóbbi időben hídmérlegen mértek. Nagyobb tételek eladásánál a tenyésztők szívesen mérlegettették le az árujukat a községi mázsán. Ez a mérlegház az Alföld Szálló déli szárnyával egyvonalban épült. (10. sz. kép.) A mérleget a községi esküdt, majd az utóbbi időben egy községi alkalmazott végezte. A mérleg használata jövedelmet jelentett a községnek, ezért hosszabb ideig (1930-ig) a kereskedők nem is használhatták saját mérlegüket. Ugyancsak jövedelmet hozott a községi pénztárnak a helypénz is, amiért a kofáknak tiltva volt a helypénz befizetése előtt a piac területén kívül való vásárlás. Pedig kínáلكozó alkalom lett volna, hiszen a tanyákról jövő kocsik különösen őszi hónapokban, hosszú sorokban álltak és csak lassan haladtak a piactér felé. A Monor-Pusztaszentetornya felől jövő kocsik még a mai gimnázium előtti részen is álltak. A Földvár felől jövő kocsisor vége egészen az Ecetgyárig ért. Az Ady Endre utcán sokszor a víztoronynál állt az utolsó kocsis. A Fő (Kossuth Lajos) utcán pedig a katolikus templom irányában is várakoztak.

Ha a nagykereskedők között a piacon egyezség is alakult ki, a Pestre szállító kiskereskedők, valamint a kofák között megmaradt a verseny az áru megszerzéséért. Ebben a versenyfutásban sok volt a hangos szó, amit csak fokozott az állatok lármája és a járművek zörgése. Mindenütt a földön szalma és pelyva hevert. Nyáron nagy volt a por, télen nagy volt a sár.

A II. világháború előtt tavaszanként az orosházi piacon jelent meg legkorábban a csirke, már április hónapban árulták. Libát a kunszentmártoni piacról hoztak leghamarább, de a legtöbb libát itt helyben vásárolták. Csirkéből a kondorosi piac adta a legtöbbet. Hódmezővásárhely a pulyka felhozatalban vezetett.

Egy-egy orosházi piac forgalmáról statisztikai adataink nincsenek, csupán következtetni tudunk a kereskedők piac utáni értékeléseiből. Ezek szerint gyenge volt a piac, ha tavasszal csak 200 láda (1 440 db-os) tojást vásároltak, vagy ha ősszel csak 8 000 pulykát vagy csak 6 000 libát hoztak fel.

A megkötözött vagy a ketrecben lévő állatok veszítettek súlyukból, de a szedőknek mégsem volt *apadójuk*, mert átadás előtt megtömték a baromfit. Régen a nagykereskedőnek 6—8%-os kálóval, apadóval is számolnia kellett. Ma ugyanolyan távolságról egy-két %-nyi lehet a súlycsökkenés. Ilyen nagy különbség csak az állatok etetéséből adódhat.

1922-től kezdve megváltozott a piacok és az utak képe. A ketreceket szállító lovaskocsik mellett megjelentek a baromfit szállító teherautók is. A gépkocsik száma fokozatosan szaporodott. 1934-ben a Bernardinelli-Öhlschläger-Ungár cégnek 4, a Klein- és László cégnek 2, Steinbergeréknek 1 gépkocsijuk volt.

Bővült a kövesút-hálózat is. 1926-ban megépítették az Orosháza-Csorvás közötti utolsó szakaszt. A harmincas években az Orosháza-Nagyszénás-Kondoros közötti utat.

A gépkocsivezető fülkéjében a vezetőn kívül egy bevásárló és egy *fizető* utazott, míg a kocsis tetején két állandó rakodóember és egy tojászsomogoló asszony ült. (50. sz. kép.) A ketrecek tetején való utazás nem volt veszélytelen (51. sz. kép). A szűk utakon a magas eperfák ágai könnyen megütötték, sőt le is sodorták az embereket. 1936-ban megtörtént baleset után a csendőrség

tiltotta az effajta utazást, és megkövetelte a személyszállító bódék használatát. (52. sz. kép.) Egyes kereskedők csak félkocsi szélességű bódékat készítettek, hogy több ketrec férjen a kocsira, azzal már nem törődtek, hogy a benne ülők szorongtak.

A gépkocsikkal meggyorsult a szállítás, elsősorban a kövér baromfival siettek, hogy a meleg előtt a telepre érjenek, ahol rögtön szabadon engedték őket. (53. sz. kép.) A megkötözött, vagy ketrecben lévő állatok könnyen megfulladtak. A rázós úton a libák mája is könnyen megrepedt, ezért a ketreceket szalmával bélelték. Rakodáskor és leeregetéskor is figyelmesen bántak velük.

Orosházán és környékén jelentős volt a pulykatenyésztés is. Egyes gazdák évenként több száz pulykát is neveltek. Ez a jelentős mennyiségű áru a versenytől hajtott kereskedőket arra ösztönözte, hogy gépkocsikkal ők maguk menjenek ki érte. Ilyen, tanyán történő felvásárlás a 30-as évek végétől kezdve mind gyakoribb volt, s ma már természetes, hogy a feldolgozóipar a nagyüzemek baromfiállományát piac nélkül, a felnevelési helyen veszi át. Az is szokásban volt, hogy üres ketrecet adtak a tenyésztőnek, aki maga szállította be áruját. (54. sz. kép.)

A tőkés gazdálkodás idején a tenyésztőknek nagyon kellett figyelniük a piaci árak alakulását. Tudniuk kellett azt is, hogy mikor keresik legjobban és mikor fizetnek legtöbb pénzt a baromfiért. A pulykapiac közel egy hónap alatt zajlott le, november 15 és december 15-e között. Erre az időre készen kellett lennie az állatoknak, mert később csak olcsóbban vették a pulykákat.

Ma a régi értelemben ismert baromfipiac már nincsen. Az ötvenes évek elején a Baromfifeldolgozó Vállalat még vásárolt a nagykereskedők helyén, de ezt a tevékenységet fokozatosan a Földművelésügyi Minisztérium vette át, és 18 átvevőhelyen vásárolt. A baromfinevelők a lakóhelyükhöz legközelebbi átvevőhelyre vitték az aprójszágot, ahol megszabott árat kaptak érte.

Az úgynevezett *gyalogpiac* az árak szabadok. Itt a vevők azok a városiak, akik baromfit nem tartanak. Az eladók főleg idősebb asszonyok, akiknek van idejük a piacozásra. Az 50-es évek végén — átmenetileg — egyes tanyai emberek, élve a törvényadta lehetőségekkel, felnevelt csirkéiket, libáikat vonattal Budapestre szállították, ahol a helyi árnál lényegesen drágábban tudták a szabadpiacra értékesíteni.

5. Maglóliba-piac

Az orosházi baromfipiacához tartozott az igen jelentős *maglóliba-* (soványliba) és *magliba-* (tenyésztésre hagyott liba) *piac*. Legelőször az Orosházi Újság 1895. évi egyik számában szerzünk róla tudomást, eszerint „A libapiacot a Virasztó Istvánné háza mellől a birkapiacra tették át”.⁷³ Feltételezhető, hogy tágasabb helyre, a birkapiacra való áthelyezése a forgalom növekedésével függött össze. Ez a piactér a vásárhelyi kövesút mellett, a Tó utca és a temető között terült el. („Libapiac tér” hivatalosan még most is az utcanevek között